

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

**доктора економічних наук, професора, завідувача кафедри менеджменту
Полтавського університету економіки і торгівлі
Шимановської-Діанич Людмили Михайлівни
на дисертаційну роботу Янгулова Елвіна Павловича
«Стратегічне управління малим бізнесом за цілями сталого розвитку в
умовах діджиталізації та смартизації», подану до захисту в разову
спеціалізовану вчену раду Національного університету «Одеська
політехніка» на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 05 – Соціальні та поведінкові науки
за спеціальністю 051 – Економіка**

1. Актуальність обраної теми дослідження та зв'язок з науковими темами

Актуальність дослідження стратегічного управління малим бізнесом за цілями сталого розвитку в умовах діджиталізації та смартизації обумовлена кількома фундаментальними факторами сучасного економічного розвитку. По-перше, малі підприємства становлять основу національної економіки України, забезпечуючи понад 60% робочих місць та формуючи близько 55% ВВП, що підтверджує їх критичну важливість для економічної стабільності держави. По-друге, в умовах воєнного стану та постпандемічного відновлення економіки особливої гостроти набуває проблема адаптації бізнес-моделей до нових викликів та можливостей цифрової трансформації.

Дослідження актуалізується також глобальними тенденціями переходу до сталого розвитку, що вимагає переосмислення традиційних підходів до стратегічного управління малими підприємствами. Інтеграція цілей сталого розвитку (ЦСР) у стратегічне управління створює нову парадигму підприємницької діяльності, яка поєднує економічну ефективність із соціальною відповідальністю та екологічною свідомістю.

Особливу актуальність дослідження надає проблематика трансформації традиційних моделей стратегічного управління в контексті прискорення процесів діджиталізації та смартизації. Лише у 2021-2023 рр. рівень використання цифрових технологій малими підприємствами України зріс з 37% до 64%, що свідчить про радикальну трансформацію бізнес-моделей під впливом цифровізації.

Тема дисертації відповідає напрямам науково-дослідних робіт, виконаних у Національному університеті «Одеська політехніка»: за 2023-2026 рр., а її результати враховано при виконанні: 1) держбюджетних тем «Теоретико-методологічні та практичні інструменти менеджменту персоналу в умовах війни та післявоєнного відновлення» (номер ДР№0123U101756, 2023-2026 рр.); «Стратегічні імперативи менеджменту організацій в умовах глобалізаційних ризиків та кризових явищ» (номер ДР №0123U101755, 2023-2026 рр.);

2) міжнародного наукового проекту Національного університету «Одеська політехніка» та Університету Портсмуту UUT21 (НДР №1877-01/21, 2023 р.) «Онлайн-навчання під час конфлікту та добробут дітей і вчителів», що підтверджує наукову обґрунтованість вибору теми дослідження.

2. Основні положення, висновки і пропозиції дисертації, її наукова новизна

Дисертація є завершеною науковою працею, що складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 288 сторінок, з яких 202 сторінки основного тексту.

Анотація дисертації містить вичерпний опис сутності роботи, наукового внеску автора та практичного значення результатів дослідження. Чітко сформульована робоча гіпотеза дослідження про доцільність інтеграції цілей сталого розвитку в стратегічне управління малим бізнесом на основі впровадження цифрових технологій та смарт-рішень.

У вступі переконливо обґрунтовано актуальність дослідження, чітко сформульовано мету, завдання, об'єкт, предмет та методи дослідження. Визначено наукову новизну та практичне значення результатів, відображено апробацію та структуру роботи.

У першому розділі (с. 36-92) здійснено теоретичну концептуалізацію стратегічного управління малим бізнесом у контексті парадигми сталого розвитку. Оригінальним є запропоноване визначення стратегічного управління малим бізнесом за цілями сталого розвитку як динамічного процесу формування та імплементації стратегії підприємства на основі збалансування економічних, соціальних та екологічних цілей з урахуванням інтересів усіх стейкхолдерів. Розроблено типологізацію чинників впливу на ефективність стратегічного управління малими підприємствами з інтегрованою класифікаційною структурою за ієрархією рівнів формування та прояву (макро, мезо, мікро) та відношенням до об'єкту управління (зовнішні, внутрішні). Особливо науково цінним є обґрунтування розширення традиційних ESG-критеріїв компонентом «Security» для формування ESGSe-критеріїв, що охоплюють фізичну безпеку, захист від воєнних загроз, кібербезпеку та кризову стабільність в умовах воєнного стану.

У другому розділі (с. 93-167) проведено комплексний аналіз сучасних тенденцій та перспектив розвитку малого бізнесу в глобальному та локальному контекстах України. Емпірично підтверджено високу адаптивність малого бізнесу України в умовах воєнного стану через розроблену матрицю стратегій адаптації малого бізнесу до умов воєнного стану. На основі економетричного аналізу даних 45 країн за 2010-2022 рр. визначено, що найбільший позитивний вплив на розвиток малого бізнесу мають рівень цифровізації, доступ до фінансування та інноваційна активність. Встановлено сильний позитивний зв'язок між рівнем імплементації стратегій сталого розвитку та потенціалом зростання малих підприємств: суб'єкти з високим рівнем інтеграції ЦСР демонструють на 35-45% вищий потенціал

зростання. Розроблено оригінальну багатокритеріальну схему оцінки цифрової зрілості малих підприємств за п'ятьма вимірами, що забезпечує комплексний підхід до формування стратегії сталого розвитку в умовах цифрової трансформації.

У **третьому розділі** (с. 168-220) розроблено інтегровану концептуальну модель стратегічного управління малим бізнесом за цілями сталого розвитку, яка є науковою новацією та втілює мультистейкхолдерський підхід та системну інтеграцію економічних, соціальних та екологічних аспектів через сім взаємопов'язаних компонентів. Модель характеризується адаптивністю до умов воєнного стану та включає механізми імплементації ESGSe-критеріїв. Запропоновано авторську систему індикативного моніторингу ефективності імплементації ЦСР з модульною індексною системою індикаторів, що враховує специфіку малого бізнесу. Розроблено прогностичну модель потенційного внеску запропонованої концептуальної моделі в досягнення цілей сталого розвитку на рівні малого бізнесу України. Апробація методики на вибірці з 38 малих підприємств України показала середній рівень інтеграції 42,7 балів зі 100 можливих. Оцінка ефективності запропонованої адаптивної моделі на вибірці з 24 малих підприємств продемонструвала середній приріст інтегрального індексу ефективності стратегічного управління на 26,8%.

3. Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій

Наукові результати, висновки і рекомендації, викладені у дисертаційній роботі, є достатньо аргументованими та обґрунтованими. Використаний автором масив інформації є репрезентативним та включає дані Державної служби статистики України, Міністерства економіки України, Світового банку, ОЕСР, результати власних досліджень автора.

Методологічна основа дослідження є комплексною та включає діалектичний та системний методи, аналіз і синтез, класифікацію та систематизацію, компаративний аналіз, економіко-статистичний аналіз, кластерний аналіз, кореляційно-регресійний аналіз, структурне моделювання (SEM), модифікований SWOT-аналіз з інтеграцією ESGSe-критеріїв.

Доцільність застосування обраних методів підтверджується сучасними науковими практиками та забезпечує достовірність отриманих результатів. Особливо слід відзначити використання структурного моделювання для виявлення причинно-наслідкових зв'язків між змінними дослідження та застосування сценарного моделювання для оцінки ефективності концептуальної моделі в умовах різних сценаріїв розвитку зовнішнього середовища.

4. Повнота викладу наукових положень, висновків та рекомендацій в опублікованих працях

Основні наукові результати дисертації достатньо повно висвітлені в опублікованих працях автора. За результатами досліджень опубліковано 22 наукові праці: 1 монографія (в співавторстві), 7 статей у наукових фахових

виданнях України, що включені у міжнародні наукометричні бази, 12 тез доповідей на наукових конференціях, 2 статті в міжнародних наукових журналах (Scopus, WoS). Загальний обсяг публікацій складає 11,26 д.а., з яких 6,0 д.а. належать особисто автору.

Обсяг і якість публікацій повністю відповідають вимогам МОН України для здобуття ступеня доктора філософії. Результати дослідження оприлюднено на міжнародних науково-практичних конференціях, що свідчить про їх визнання науковою спільнотою.

5. Відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертація написана на актуальну тему на високому теоретичному і методичному рівнях. Використані ідеї, висновки і тексти інших авторів належним чином відзначені посиланням на відповідне джерело.

Тема, зміст та визначені елементи наукової новизни дисертації повністю відповідають спеціальності 051 – Економіка галузі знань 05 – Соціальні та поведінкові науки.

За обсягом, структурою та оформленням дисертаційна робота відповідає чинним вимогам МОН України.

6. Важливість для науки та практики

Наукове значення дисертації полягає у вирішенні важливого наукового завдання – розробленні теоретико-методичних засад та сукупності рекомендацій щодо стратегічного управління малим бізнесом за цілями сталого розвитку в умовах діджиталізації та смартизації. Особливу наукову цінність мають: розроблена інтегрована концептуальна модель стратегічного управління малим бізнесом, обґрунтування розширення ESG-критеріїв компонентом безпеки, система індикативного моніторингу ефективності імплементації ЦСР.

Практичне значення результатів підтверджується їх впровадженням у практичну діяльність 8 підприємств та організацій, включаючи ТОВ «Експедитор», ТОВ «НВП «Індустріальне Обладнання», БО «БФ «Чарівники великого міста» та інші. Використання розроблених методик сприяло підвищенню ефективності стратегічного управління та розробці довгострокових стратегій розвитку підприємств.

Теоретичні та методичні розробки дисертації впроваджено у навчальний процес Національного університету «Одеська політехніка» при підготовці навчальних програм з дисциплін «Менеджмент» та «Тренінг з прийняття управлінських рішень».

7. Дискусійні положення та недоліки дисертації

Попри загальну високу оцінку дисертаційної роботи, слід відзначити такі окремі дискусійні положення та недоліки:

1. **Щодо методології оцінки цифрової зрілості підприємств:** Запропонована п'ятивимірна модель оцінки цифрової зрілості є достатньо комплексною, проте не повною мірою враховує специфіку різних галузей

економіки. Хотілось би почути аргументи автора на користь цього вибору під час захисту. Доцільно було б розглянути можливість адаптації критеріїв оцінки до галузевих особливостей малих підприємств. Це б надало змогу забезпечити більш коректне відображення рівня цифрової зрілості підприємств у контексті їхньої діяльності, врахувати реальні потреби та обмеження ресурсів, сформувані практичні рекомендації для вибору інструментів цифрової трансформації, які відповідають специфіці галузей.

2. Стосовно ESGSe-критеріїв: Хоча розширення традиційних ESG-критеріїв компонентом безпеки (Security) є виправданим в умовах воєнного стану, потребує додаткового обґрунтування методика вимірювання та оцінки цього компонента, особливо в довгостроковій перспективі після завершення воєнного стану. Це б дозволило уникнути ризику тимчасовості такого підходу, забезпечити сталість інтеграції критерію безпеки в систему корпоративної звітності, надало б змогу обґрунтувати його значення як постійного елемента відповідального управління підприємством у мінливому середовищі.

3. Щодо прогностичних моделей: Результати прогнозування потенційного внеску запропонованої моделі в досягнення ЦСР (28,2% для ЦСР 8 та 25,7% для ЦСР 17 до 2030 року) потребують додаткової верифікації з урахуванням можливих сценаріїв післявоєнного відновлення економіки України. Це б дало можливість врахувати вплив різних траєкторій економічного відновлення на внесок моделі у досягнення ЦСР та забезпечити практичну релевантність прогнозів для формування державної політики й корпоративних стратегій у післявоєнний період.

4. Стосовно емпіричної бази дослідження: Вибірка з 38 малих підприємств для апробації методики є відносно невеликою і може неповною мірою відображати різноманітність малого бізнесу України. Доцільно було б розширити географічний та галузевий охоплення дослідження. Це б уможливило отримання більш репрезентативних результатів, врахування регіональних та секторальних відмінностей у розвитку малого бізнесу, підвищення надійності зроблених висновків та формування більш універсальних рекомендацій для застосування методики в умовах усієї економіки України.

Водночас, слід зазначити, що вказані недоліки не применшують загальної високої оцінки дисертаційної роботи та можуть бути предметом подальших досліджень автора.

8. Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності

Дисертація Янгулова Елвіна Павловича на тему «Стратегічне управління малим бізнесом за цілями сталого розвитку в умовах діджиталізації та смартизації» представляє результат власних досліджень автора. Використані ідеї, висновки і тексти інших авторів належним чином відзначені посиланням на відповідне джерело. Список використаних джерел містить 180 найменувань, що свідчить про ґрунтовне опрацювання автором наукової літератури з проблематики дослідження.

Виявлених фактів порушення академічної доброчесності в дисертації немає.

Загальна оцінка

Дисертаційна робота Янгулова Елвіна Павловича є самостійно виконаною завершеною науковою працею, присвяченою вирішенню актуального наукового завдання, що має важливе теоретичне та практичне значення. Робота виконана на високому науковому рівні з використанням сучасних методів дослідження та характеризується новизною підходів до стратегічного управління малим бізнесом в умовах сталого розвитку.

З урахуванням актуальності теми дослідження, значущості наукових результатів, їх практичного впровадження та успішної апробації, можна стверджувати, що дисертація Янгулова Елвіна Павловича «Стратегічне управління малим бізнесом за цілями сталого розвитку в умовах діджиталізації та смартизації» відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 з подальшими змінами, а її автор – Янгулов Елвін Павлович – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 – Економіка.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри менеджменту
Полтавського університету економіки і торгівлі

Людмила Шимановська-Діанич

Підпис завірено: